

I. ROZPRAWY, BADANIA, MATERIAŁY

POLSKA TERMINOLOGIA JĘZYKÓW INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZYCH W DOBIE GLOBALIZACJI

Wiesław Babik
Uniwersytet Jagielloński

Języki informacyjno-wyszukiawcze, terminologia, internacjonalizmy

Celem artykułu¹ jest pokazanie sytuacji polskiej terminologii z zakresu języków informacyjno-wyszukiawczych (jiw) w warunkach globalizacji dostępu do informacji naukowej i dominacji w tej dziedzinie języka angielskiego. Międzynarodowe systemy informacji korzystają obecnie przede wszystkim z języka angielskiego, który w wersji *international English* stał się w warunkach globalizacji społeczeństwa powszechnym i dominującym lingwistycznym narzędziem odwzorowywania i przekazu informacji. Stąd stałe przyswajanie angielskiej terminologii jiw (Nowińska 2003).

Posługując się terminem *terminologia*, będziemy go używać w znaczeniu zbioru terminów, a nie dyscypliny mającej za przedmiot badań terminologię. Problematyką terminologii jiw, rozważanej w ramach polskiej terminologii informacji naukowej, zajmowali się m.in. W. Babik [1996, 1999a, 1999b, 2004], B. Bojar [1987, 2003, 2005], B. Pilch [2001], B. Sosik [2001], E. Ścibor [2001, 2003], K. Tittenbrun [1979, 1980, 1988], czy J. Tomasik-Beck [1997, 2001].

Chociaż procesy globalizacyjne występowały w społeczeństwach od zawsze, to pojęcie i termin *globalizacja* w naukach społecznych pojawiły się stosunkowo niedawno, bo dopiero na początku lat 90. XX wieku. Istotą globalizacji jest wzrost różnego rodzaju relacji, wzajemnych powiązań i oddziaływań w różnych dziedzinach życia, w tym także w sferze informacji i terminologii. W artykule zasygnalizowano najważniejsze problemy dotyczące obecnej sytuacji terminologii jiw w społeczeństwie globalnym.

¹ W artykule wykorzystano niepublikowany tekst referatu pt. *Internacjonalizm i nacjonalizm w terminologii z zakresu języków informacyjno-wyszukiawczych*, wygłoszonego na Konferencji Inauguracyjnej Międzynarodowej Organizacji Terminologii Specjalistycznej (MOTS, poprzednio MOUNT i MFBT), która odbyła się 27 września 2002 r. w Bibliotece Narodowej w Warszawie pod hasłem „*Internacjonalizm i nacjonalizm w terminologii specjalistycznej*”.

1. Problemy z terminologią w społeczeństwie globalnym

W rozważaniach nad terminologią traktowaną jako rodzaj systemu nie da się pominąć zagadnień zaliczanych do ogólnej teorii systemów. Jeżeli zbiór terminów chcemy zaliczyć do klasy obiektów zwanych systemami, to powinien posiadać cechy charakteryzujące system jako taki. Na pytanie czy terminologia jest systemem ma więc odpowiedzieć terminologia jako dyscyplina naukowa. Aby to stwierdzić należałoby zastosować metodę analizy systemowej. Badanie terminologii naukowej tą metodą otwiera szerokie perspektywy badawcze oraz nowe możliwości opisu funkcjonujących systemów terminologicznych poszczególnych dyscyplin naukowych i jest konieczne w związku z unifikacją i normalizacją terminologii poszczególnych dziedzin [Babik 1996].

Zanim więc odpowiemy na pytanie, czy terminologia jest systemem, trzeba wcześniej znaleźć odpowiedź na pytanie co to jest system. W tym celu należałoby odwołać się przede wszystkim do ogólnej teorii systemów, gdyż, zwłaszcza w myśleniu potocznym, termin ten używany powszechnie, jest często nadużywany. Istnieje nawet pogląd, że jest on terminem niedefiniowalnym. Nie wdając się w semantykę oraz szczegóły używania tego terminu, spróbujmy przyjrzeć się własnościom obiektów zwanych systemami. Otóż system tworzy zbiór elementów powiązanych ze sobą relacjami, dzięki którym ten zbiór wyodrębnia się z otoczenia i tworzy pewną całość [Babik 1999a].

Badania terminów jako elementów określonego systemu, a nie jako izolowanych nazw, prowadzone są od wielu lat (przynajmniej od lat sześćdziesiątych XX wieku) m. in. w b. Akademii Nauk ZSRR, zwłaszcza przez D. C. Lotte i W. P. Danilenkę. Zdaniem tego drugiego, leksyka terminologiczna a więc zbiór nazw danej dziedziny tworzy system terminologiczny, który odzwierciedla aparat kategoryalny konkretnych nauk, kierunków naukowych, szkół. Terminologia każdej nauki zawiera nazwy pojęć, obiektów, zjawisk, relacji, procesów.

W pracach terminologicznych jako podstawowy argument za systemowym charakterem terminologii przyjmuje się systemowość relacji w planie treści. Każda nauka ma własny system pojęć. Temu systemowi odpowiada system terminologiczny, w którym miejsce terminu jest miejscem odpowiedniego pojęcia. Należy podkreślić, że panujące przez długi czas przekonanie o jednoznacznej odpowiedniości terminów i pojęć oraz o wynikającym stąd izomorfizmie wspomnianych systemów do tej pory nie zostało potwierdzone rezultatami analiz logiczno-filozoficznych.

Zdaniem wielu terminologów, systemowość planu treści powinna odpowiadać systemowości planu wyrażania. System terminologiczny stanowi dla konkretnego terminu swoistego rodzaju pole terminologiczne, w ramach którego dyskuje on dokładność, ścisłość, precyzję i jednoznaczność. Przynależność do określonego systemu terminów determinuje jedynie możliwe znaczenie terminu, odrzucając niezbędność kontekstu. Terminy stają się więc jednoznaczne nie dzięki kontekstowi, lecz dzięki przynależności do danego systemu terminologicznego. Zależność terminu od systemu pojęć przejawia się w specyficznym charakterze związków terminu z innymi terminami w ramach systemu terminologicznego. Ten sposób traktowania terminologii umożliwia klasyfikację terminów i tworzenie systemów terminologicznych odpowiadających logicznie spójnym układom pojęć.

Takie podejście do terminologii jest w części spowodowane wieloznacznością samego terminu *system*. Wieloznaczność, o której tu mowa, jest rela-

tywna i zależy od przyjętej definicji *systemu* w znaczeniu ogólnym, którą determinuje charakter badania systemowego. Jest oczywiste, że w konkretnych opracowaniach dotyczących ograniczonych klas obiektów i zadań, definicja *systemu*, nawet jeżeli pretenduje do miana ogólnej, okazuje się w gruncie rzeczy wyliczeniem specyficznych cech klasy obiektów, które są badane.

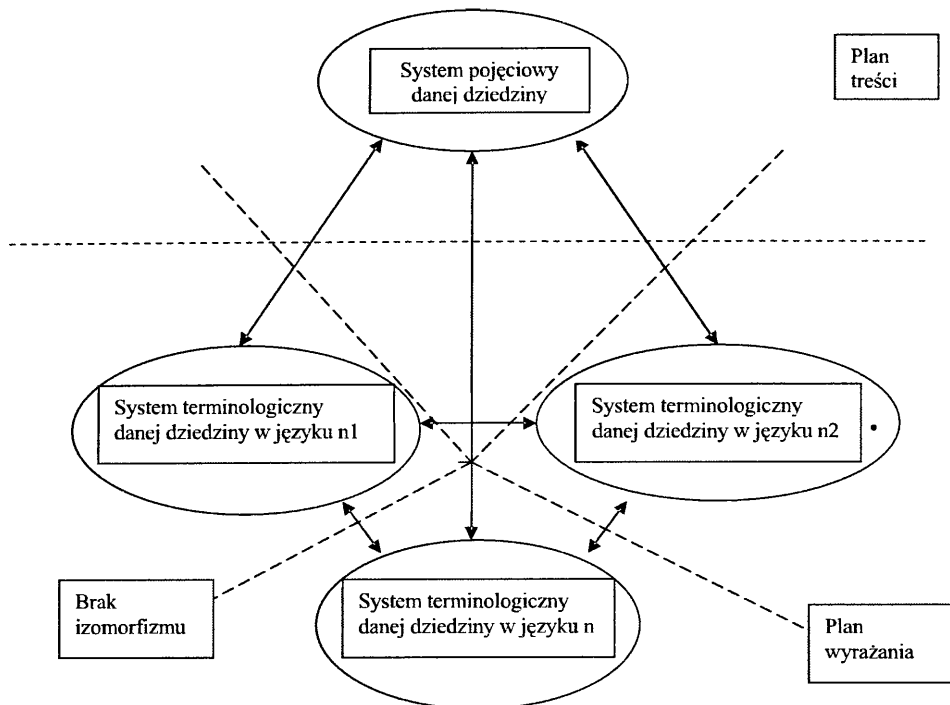
System terminologiczny danej dziedziny, rozumiany jako zbiór hierarchicznie powiązanych terminów, stanowi rezultat prac różnych zespołów. Tworzą go przede wszystkim terminolodzy-praktycy, którzy stawiają sobie za cel uporządkowanie znanego im zbioru słownictwa naukowego. System terminologiczny współtworzą też terminolodzy-językoznawcy, którzy dążą do uporządkowania terminologii specjalistycznej jako podzbioru słownictwa danego języka naturalnego. Terminy nie powinny być sprzeczne z zasadami semantyki i nie powinny być nazwami o nieokreślonym zakresie znaczeniowym.

Każda specjalistyczna terminologia zmierza więc do odwzorowania systemu pojęciowego danej dziedziny nauki lub techniki w postaci systemu terminologicznego, zaprezentowanego w słowniku terminologicznym. Terminologia jako system pełni zarazem funkcję systemu leksykalnego specjalistycznego języka danej dziedziny w danym języku etnicznym (naturalnym). Znaczenie każdego terminu jest więc zdeterminowane przez system terminologiczny, do którego termin należy. Zatem celem badań terminologicznych jest podawanie znaczenia terminów używanych w danej dziedzinie, wprowadzanie ładu terminologicznego w wypadku terminów używanych w tekstach w sposób niekonsekwentny, tworzenie systemu terminologicznego poprzez ujawnianie relacji paradygmatycznych zachodzących między poszczególnymi terminami.

Badacze terminologii naukowych zwracają uwagę, że w leksyce języków specjalistycznych, zarówno nauk ścisłych, jak i społecznych oraz humanistycznych, powszechnie występują terminy, których znaczenia nie można zinterpretować jako jednoznacznie zdefiniowanego pojęcia [Pawłowski 1986]. Systemy terminologiczne odwzorowują systemy pojęciowe porządkujące wiedzę w danej dziedzinie. Odwzorowanie to nie zapewnia jednak ścisłego paralelizmu systemu pojęć i systemu terminologicznego. Takie ujęcie terminologii przedstawia rys. 1.

Stale ewoluujące systemy pojęciowe są bogatsze od systemów terminologicznych zmierzających do uściślenia i ujednoczenia oraz normalizacji interpretacji pojęć w określonym stadium rozwoju wiedzy oraz dziedziny, do której pojęcia te należą [Gajda 1990]. Z terminologii danej dziedziny lub grupy dziedzin nauki i techniki, a więc z pewnej części systemu leksykalnego języka naturalnego, generowany jest m. in. system leksykalny i system słownikowy języków informacyjno-wyszukiwawczych [Babik 1996, 1999b]. W miarę rozwoju nauki i techniki zaistniała potrzeba normalizacji i współpracy w tej dziedzinie, i to nie tylko w skali krajowej, ale i w skali międzynarodowej.

Aby system terminologiczny odwzorowywał i dostarczał uporządkowanej wiedzy o świecie nauki, powinien zawierać uporządkowaną leksykę przydatną do opisu osiągnięć naukowych danej dyscypliny wiedzy lub dziedziny działalności praktycznej człowieka. Tak jednak nie jest, gdyż leksyka poszczególnych dziedzin nie stanowi systemu w klasycznym rozumieniu znaczenia tego terminu. Zdaniem B. Bojar „System słownikowy każdego języka naturalnego ma budowę luźną i choć każdy język jest zarazem jakąś klasyfikacją odwzorowywanego uniwersum lub wycinka rzeczywistości, to jednak jednostki leksykalne języka naturalnego nie dają się ułożyć w jedno drzewo klasyfikacyjne.

Rys. 1. Relacje między planem treści i planem wyrażania w systemie terminologicznym
(Źródło: Opracowanie własne)

Klasyfikacja taka nie spełnia więc warunków stawianych poprawnej klasyfikacji, gdyż konsekwentnie nie przeprowadza podziału rozłącznego (każdy przedmiot może być zaliczany do wielu różnych klas). [...] Klasyfikacja ta może być oczywiście w miarę potrzeby rozbudowywana poprzez łączenie lub dzielenie zakresów nazw jej klas, co powoduje tworzenie się znacznie rozgałęzionych wielopoziomowych drzew klasyfikacyjnych. Tak się dzieje na przykład w języku nauki” [Bojar 2005]. Terminologia jako system *de facto* stanowi zbiór terminów, przy czym stopień systemowości terminologii poszczególnych dziedzin bywa różny [Babik 1996].

Terminologie wielu dziedzin nie są systemami, lecz są to swoistego rodzaju połączenia różnych „systemów” terminów tworzące specyficzną sieć terminów. Takie terminologie w klasycznym, to jest *sensu stricte* rozumieniu terminu *system*, oczywiście systemami nie są. Z formalnego punktu widzenia, jest to raczej zlepek mikrosystemów, odwzorowujący za pomocą mikropól poszczególne zagadnienia danej dyscypliny nauki, i w związku z tym, z językoznawczego punktu widzenia, zlepek mikropól leksykalnych i semantycznych, nazywanych także gniazdami leksykalnymi lub gniazdami semantycznymi. O systemach można mówić tu raczej w znaczeniu „lokalnym”, dziedzinowym, niż globalnym. Natomiast *sensu largo* można przyjąć, że terminologie naukowe są systemami, przy czym stopień ich „systemowości” bywa różny i jest zależny od typu dyscypliny, a nade wszystko od przyjętej w ramach danej dziedziny czy teorii definicji terminu *system*.

Podejście systemowe do terminologii jest jednym z kilku podejść. Terminologia może być rozpatrywana również w nowszym paradygmacie, jakim jest paradygmat sieciowy, który jest bliski kognitywnemu spojrzeniu na terminologię lub z punktu widzenia organizacji i reprezentacji wiedzy [Babik 2001].

2. Ogólna charakterystyka terminologii języków informacyjno-wyszukiwawczych

Przeprowadzone w 2001 roku badania B. Sosik [Sosik 2001] potwierdziły, że polska terminologia języków informacyjno-wyszukiwawczych nie jest jednolita, ale E. Ścibor wykazał w swoich badaniach w IINTE, że terminologia informacji naukowej jest spójnym systemem, czego przykładem jest *Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Przyczyn braku jednolitości tej terminologii jest wiele i są one różnorodne. Jedną z zasadniczych przyczyn jest stały rozwój teorii i praktyki języków informacyjno-wyszukiwawczych oraz związany z nim nieokiełzany rozwój piśmiennictwa z tego zakresu i narzędzi leksykalnych do opisu zjawisk i problemów z tej dziedziny. Słownictwo używane w praktycznej działalności placówek informacyjnych w Polsce – często niejednolite – jest szeroko rozpowszechniane między innymi za pośrednictwem literatury. Ten stan powoduje swoistego rodzaju zamęt terminologiczny w dziedzinie jiw.

Rejestracja i ustalenie terminologii stosowanej w danym momencie rozwoju określonej dziedziny oraz dostarczanie adresatowi spójnego i w miarę pełnego systemu terminologicznego jest podstawowym zadaniem słowników terminologicznych [Bojar 1987]. W leksykografii terminologicznej słowniki terminologiczne zajmują miejsce centralne [Zmarzer 1991]. Zarejestrowany zbiór terminów należących do określonej dziedziny wiedzy odzwierciedla aktualny stan wiedzy, ujawnia również „białe plamy” na mapie tej wiedzy stymulując w ten sposób rozwój wiedzy specjalistycznej [Lukszyn 1991]. Stąd każdy słownik terminologiczny już od momentu jego wydania powinien być traktowany jako podstawa do dalszych prac nad terminologią danej dziedziny. Dotyczy to także dziedziny jaką, stanowią języki informacyjno-wyszukiwawcze².

Zagadnienia teoretyczne terminologii jako nauki o tworzeniu i nazywaniu pojęć wchodzą w zakres językoznawstwa. Wymagają one dociekliwych badań i analiz terminów pod kątem znaczeniowo-strukturalnym. Trwają studia nad teorią i terminologią jiw. Odczuwa się nie tylko ich potrzebę, lecz nawet konieczność prowadzenia takich badań, i to nie tylko w kraju, lecz również w skali międzynarodowej³.

² Przyjmuje się, że teoria jiw powstała na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku, kiedy to uznano dotychczasowe narzędzia charakterystyki treściowej dokumentów za języki informacyjno-wyszukiwawcze.

³ Warto tu wspomnieć o Ośrodku Przetwarzania Informacji w Warszawie, który jest jednym z partnerów międzynarodowego projektu realizowanego w ramach europejskiego programu e-Content „Współpraca instytucji terminologicznych przy gromadzeniu europejskich zasobów terminologicznych – EuroTermBank. Projekt ten ma na celu konsolidację i harmonizację działalności terminologicznej w nowych krajach Unii Europejskiej. Efektem tego projektu ma być utworzenie banku danych terminologicznych i powiązanie go z już istniejącymi bankami i zasobami danych terminologicznych w poszczególnych krajach Unii Europejskiej. Por. <http://www.opi.org.pl/article.124>.

Teoria informacji naukowej i teoria jiw są dziedzinami, które znaczną część terminologii przejęły z innych dyscyplin naukowych⁴. Dotyczy to szczególnie teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych, której terminologia tylko w niewielkim stopniu została wypracowana na gruncie informacji naukowej⁵. Są to przeważnie terminy szczegółowe, opisujące poszczególne języki informacyjno-wyszukiwawcze, podczas gdy znaczną część stanowią terminy należące do dyscyplin naukowych zajmujących się ogólną teorią systemów komunikacji społecznej i realizujących ją języków semiotyki, lingwistyki, cybernetyki, logiki i informatyki⁶. Stąd kłopoty z ustaleniem tych terminów, które można by uznać za przynależne tylko do terminologii teorii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych. Polska terminologia jiw zawiera również wiele terminów pochodzących z języków obcych.

Jiw należą w ramach informacji naukowej do tej grupy zagadnień, której poświęcono stosunkowo najwięcej prac naukowo-badawczych. Jest to przejaw dużego zainteresowania tym typem języków. Najwięcej nowych terminów dotyczy tezaursów, ich słownictwa, relacji między jednostkami leksykalnymi, rodzajów stosowanej notacji [Tomasik-Beck 1997]. Właśnie na rozwój tego słownictwa ogromny wpływ miały metody badawcze i terminologia stosowana w językoznawstwie.

Przeprowadzona przez B. Sosik analiza terminologii jiw pozwoliła stwierdzić, że w ostatnich latach słownictwo jiw w znacznym stopniu uporządkowano tworząc system terminologiczny. Terminologia ta podlega jednak ciągłemu rozwojowi i wymaga dalszych badań.

3. Internacjonalizmy w polskiej terminologii jiw jako przejaw globalizacji

Jednym z przejawów globalizacji w dziedzinie terminologii jest nasilanie się zjawiska występowania internacjonalizmów. Według *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego internacjonalizm* to (od łac. *internationalis* = międzynarodowy) „Wyraz albo wyrażenie frazeologiczne występujące (w postaci adaptowanej do ortografii struktury fonologicznej i gramatycznej danego języka) w wielu językach świata. Źródłem internacjonalizmów jest język oddziaływający silnie na

⁴ Polska terminologia jiw znajduje się w następujących polskich słownikach terminologicznych z zakresu informacji naukowej: *Słownik terminologiczny informacji naukowej*. Red. M. Dembowska. Wrocław: Ossolineum 1979, *Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Red. Nauk. B. Bojar. Warszawa: UW 1993, B. Bojar: *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Współpr. W. Babik, J. Bojar, Z. Jarmoszuk, H. Popowska, J. Sadowska, B. Sosińska-Kalata, B. Wereszczyńska-Cisło, J. Woźniak. Warszawa: Wyd. SBP 2002 oraz w następujących tezaursach dokumentacyjnych: M. Leska, K. Leski: *Tezaurus informacji naukowej*. Warszawa: OIN PAN 1972, E. Chmielewska-Gorczyca: *Tezaurus informacji naukowej*. Warszawa: OIN PAN 1992 oraz E. Ścibor, J. Tomasik-Beck: *PATIN: polsko-angielski tezaurus informacji naukowej*. Warszawa: IINTE 2001, normach, na przykład PN-92/N-09018 *Tezaurus jednojęzyczny. Zasady tworzenia, forma i struktura* zawierająca w rozdziale 1.3. *Określenia* definicje 19 terminów odnoszących się do tezaursów oraz terminologiczne bazy danych.

⁵ Bez zbyteńnej przesady można powiedzieć, że polską terminologię języków informacyjno-wyszukiwawczych opracował zespół specjalistów skupionych wokół warszawskiej szkoły języków informacyjno-wyszukiwawczych nieformalnie istniejącej przy Katedrze Lingwistyki Formalnej Uniwersytetu Warszawskiego.

⁶ Por. m. in. Przedmowę oraz Systematyczny wykaz haseł w *Słowniku terminologicznym informacji naukowej*. Red. M. Dembowska. Wrocław: Ossolineum 1979.

inne, dawniej grecki (np. filozofia) i łaciński (np. obiektywny), dziś język angielski (np. week-end) [...]”⁷. Za *internacjonalizmy* będziemy uważać takie terminy, które swą formą i znaczeniem są podobne do analogicznych terminów w innych językach⁸, występujące co najmniej w kilku językach i ułatwiające komunikację między ludźmi posługującymi się różnymi językami. Pod względem swego statusu w języku internacjonalizmy mają charakter zapożyczeń formalnosemantycznych i są stosunkowo łatwo identyfikowane jako wspólne elementy języków europejskich. Szczególne miejsce zajmują internacjonalizmy w terminologii naukowej, technicznej i zawodowej. Międzynarodowa Organizacja Neologizmów Terminologicznych (obecnie: Międzynarodowa Organizacja Terminologiczna – MOT), działająca na rzecz umiędzynarodowienia terminologii naukowej, technicznej i zawodowej⁹, opublikowała w 1996 roku *Multilingual Dictionary of International Terms* zawierający internacjonalizmy z dziewięciu dziedzin, w tym z lingwistyki i informatyki¹⁰. Przykłady opisanych w nim internacjonalizmów ilustruje rys. 2.

Fr INVARIANT — l'élément qui constant, par opposition aux variables, dont on étudie les diverses valeurs.

Be	инвариант	Ia	invariante	Ro	invariant
Bg	инвариант	It	invariant	Ru	инвариант
Cs	invariant	Kwa	oinvariante	Sh	инвариант
De	Invariante	Le	invariants	Sk	invariant
En	Invariant	Mc	инвариант	Sn	invariantia
Et	invariant	Ni	invariant	Sl	invarianta
He	invariant	Pl	invariant	Uk	инвариант
Her	invariante	Pt	invariante	Ve	invariante

Fr ISOMORPHISME — relation entre deux structures de deux ordres différents de faits quand elles présentent toutes deux le même type de relations combinatoires.

Be	изоморфизм	Ia	isomorfismo	Itu	изоморфизм
Bg	изоморфизъм	It	isomorfismo	Sh	изоморфизъм
Cs	isomorfismus	Kwa	oisomorfisme	Sk	isomorfizmus
De	isomorphismus	Le	isomorfisms	Sn	isomorfizem
En	isomorphism	Lo	isomorfizimu	Sl	isomorfizm
Et	isomorfism	Mc	изоморфизъм	TSW	isomorfizimo
Gr	isomorfismos	Pl	izomorfizm	Uk	изоморфизм
He	isomorfizm	Pt	isomorfismo	Ve	isomorfizmo
Her	oisomorfisma	Ro	izomorfizm		

Fr LEXÈME — l'unité de base du lexique, dans une opposition lexique/vocabulaire.

Be	лексема	Ia	lexema	Pt	ieksema
Bg	лексема	It	lessema	Ro	lexem
Cs	lexém	Kwa	olekseme	Ru	лексема
De	Lexem	Le	leksema	Sh	лексема (leksem)
En	lexeme	Lo	lekzimu	Sk	lexéma
Et	lekseem	Mc	лексема	Sn	leksem
Fl	lekszemi	Ni	lexeem	Sl	leksem
Gr	lexema	NaDa	leksems	Uk	лексема
Her	oleksema	Pl	leksem (a)	Ve	leseme

Rys. 2. Przykłady hasel w *Multilingual Dictionary of International Terms*.

⁷ Por. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Pod red. K. Polańskiego. Wyd. 3. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 2003, s. 259.

⁸ Por. „Internationalismen sind Ausdrücke, die in gleicher oder ähnlicher Form, mit gleicher oder ähnlicher Bedeutung in mehreren Sprachen vorkommen, wie z.B. dt. *Faktor*, engl. *Factor*, ital. *Fattore*, russ. *Faktor*” (<http://www.fb3.uni-siegen.de/sisib/forschung/komm4.htm>).

⁹ Por. na ten temat: Z. Stoberski: *Międzynarodowa terminologia naukowa*. Warszawa 1982.

¹⁰ Słownik ten został opracowany przez Zygmunta Stoberskiego na potrzeby utworzonego w 1992 roku Word Bank of International Terms (WBIT) funkcjonującego w ramach International Organization for Unification of Terminological Neologisms (IOUTN) wspieranej m.in. przez UNESCO.

Na terminologię jiw mają wpływ co najmniej dwie tendencje: internacjonalizm – dążący do unifikacji (a więc podkreślenia tego, co wspólne) terminologii w płaszczyźnie międzynarodowej zarówno w sferze treści, jak i wyrażania, oraz nacjonalizm – dążący do narodowej indywiduacji słownictwa, a przez to do dywersyfikacji terminologii, przede wszystkim w sferze wyrażania, ale również w sferze treści terminów. Internacjonalizm w polskiej terminologii jiw przejawia się bądź w przejmowaniu terminów z innych języków, jak na przykład *askryptor* (w planie wyrażania), bądź ich spolszczaniu, jak na przykład *kłasyfikacja* (ang. *classification*), czy *digitalizacja* (ang. *digitalization*). Obecnie na polską terminologię jiw najsilniej oddziałuje język angielski¹¹. Trzeba tu zwrócić uwagę, że przejmowanie terminów z języka angielskiego często dokonuje się z ograniczeniem zakresu ich używania.

Omawiane zjawisko w polskiej terminologii jiw można próbować ilustrować za pomocą terminów *deskryptor* (ang. *descriptor*) oraz *indeksowanie* (ang. *indexing*). W obu przypadkach rzecz dotyczy ograniczenia w języku polskim zakresu terminów w stosunku do ich zakresu w innych językach (tu języka angielskiego). *Deskryptorem* w terminologii anglojęzycznej (amerykańskiej i brytyjskiej) nazywa się elementarne jednostki leksykalne paranaturalnych jiw, to jest języka słów kluczowych, języków haseł przedmiotowych oraz języków deskryptorowych. W polskiej terminologii jiw termin ten używany jest wyłącznie w odniesieniu do języków deskryptorowych jako nazwa elementarnej jednostki leksykalnej tego języka. Analogicznie jest z terminem *teaurus*, używanym w języku angielskim na określenie słowników paranaturalnych jiw, gdy w języku polskim jest to nazwa jedynie słownika języków deskryptorowych lub jednego z typów słownika języków systemów faktograficznych. Podobnie rzecz się ma z terminem *indeksowanie*. Termin ten za granicą jest używany na określenie procesu tłumaczenia z języka naturalnego na dany jiw. W polskiej terminologii jest to nazwa procesu tłumaczenia na język deskryptorowy, język słów kluczowych oraz języki kodów semantycznych i języki syntagmatyczne. W odniesieniu do innych jiw używa się odpowiednio terminów: *tematowanie*, *kłasyfikowanie*. Analogiczna sytuacja występuje w przypadku używania zarówno w terminologii angielskiej, jak i polskiej terminu *term* (termin) na oznaczenie elementarnej jednostki leksykalnej jiw, zwłaszcza paranaturalnych jiw. Podobnych przykładów można znaleźć znacznie więcej. Ilustrują one zjawisko zasygnalizowanej w artykule tendencji internacjonalizacji terminologii jiw.

Jeżeli komunikacja w nauce ma być efektywna, to niezbędna jest unifikacja terminologii w skali międzynarodowej. Unifikacja ta może polegać na ograniczaniu skutków takich zjawisk występujących w terminologii jak synonimia i homonimia, przestrzeganiu poprawności językowej terminów oraz konsekwentnym stosowaniu zasad poprawnego definiowania terminów. Przejawami dążenia do internacjonalizacji terminologii jest tworzenie słowników wielojęzycznych zawierających odpowiedniki danego terminu w innych językach oraz budowanie słowników międzynarodowych, które zawierają dodatkowo tłumaczenia definicji danego terminu na inne języki. Trzeba jednak pamiętać, że wymaga to wcześniejszego opracowania całej analogicznej terminologii (konsekwentnie zbudowanego systemu terminologicznego) w tych językach. Nie ma bowiem w językach naturalnych – nawet specjalistycznych – jedno-jednoznacznego przyporządkowania pomiędzy używanymi w nich terminami [Babik

¹¹ Wiele internacjonalizmów to anglicyzmy lub też terminy uważane za anglicyzmy, choć nimi faktycznie nie są.

1996]. Niezależnie od tego, zarówno przypisywanie odpowiedników polskich angielskim ekwiwalentom, jak i tworzenie internacjonalizmów przybliży polskiemu czytelnikowi terminologię obcojęzyczną i ułatwia korzystanie z niej, co w sytuacji globalizacji społeczeństwa nie jest bez znaczenia.

Podsumowanie

Terminologia jiw stanowi odzwierciedlenie wieloaspektowości problematyki jiw nacechowanej interdyscyplinarnie, co wynika z jej powiązań z innymi naukami. Nasilające się zjawisko globalizacji polskiego społeczeństwa stanowi przesłankę do prac nad poprawą jakości międzynarodowej komunikacji naukowej opartej na wielojęzycznej terminologii. Skuteczność takiej komunikacji w dużej mierze zależy od jakości zasobów terminologicznych poszczególnych języków. Obecnie terminologia jiw jest rozproszona i niespójna. Brak koordynacji przy opracowywaniu słowników terminologicznych w poszczególnych językach. Występuje też niekompatybilność strukturalna i techniczna zasobów z tego zakresu. Sytuacja ta nie ułatwia sprawnego porozumiewania się zarówno w kraju, jak i za granicą. Niezbędnym w tym zakresie jest wykorzystanie nowoczesnych technologii do usprawnienia praktyki tworzenia i przepływu elektronicznych informacji terminologicznych, co w konsekwencji poprawić może jakość krajowej i międzynarodowej komunikacji w dziedzinie języków informacyjno-wyszukiwawczych. Jednym z takich działań jest tworzenie internacjonalizmów.

Wraz z postępującą globalizacją społeczeństwa zjawisko to w języku polskim coraz bardziej się nasila. Jego adekwatny opis wymaga jednak przyjęcia – w miejsce tradycyjnego systemowego paradygmatu – nowego paradygmatu, zwanego paradygmatem sieciowym¹², który pozwala różnicować systemy terminologiczne w różnych językach oraz ujawnić wieloaspektowość terminologii, która staje się istotnym elementem infrastruktury informacyjnej współczesnej nauki i techniki. Podejście to jest zbieżne z takimi – już wcześniej sygnalizowanymi przez Z. Bauma – zjawiskami, jak relatywizm, zmienność i wieloznaczność. Dobra terminologia to taka, która pełni we właściwy sposób swoją funkcję komunikatywną, a jednocześnie odpowiada wymaganiom poprawności językowej.

W artykule tylko zasygnalizowano najważniejsze problemy dotyczące obecnej sytuacji terminologii jiw w społeczeństwie globalnym. Ich szersze omówienie wymaga przeprowadzenia odpowiednich badań, gdyż przejmowaniu do polskiego języka anglojęzycznego aparatu terminologicznego nie zawsze towarzyszy asymilacja odpowiednich metod poznawania jiw oraz optymalizacji procesów komunikowania się w tej dziedzinie. Przeprowadzona analiza pozwoliła ujawnić złożoność lingwistycznych problemów terminologii naukowej jiw z perspektywy, która łączy współczesną naukę o terminach z informacją naukową, nauką o języku i komunikacją społeczną.

¹² Istotę tego paradygmatu we współczesnej nauce trafnie przedstawił w postaci eseju M. Muraszkwicz. Por. M. Muraszkwicz: *Esej: Nowy paradygmat, czyli od systemu do sieci*. [W:] *Od informacji naukowej do technologii społeczeństwa informacyjnego*. Praca zbiorowa pod red. B. Sosińskiej-Kalaty i M. Przystek-Samokowej przy współpracy A. Skrzypczaka. Warszawa: Wyd. SBP 2005, s. 83-86.

BIBLIOGRAFIA

1. Babik W. (1996): *Generowanie języków informacyjno-wyszukiwawczych ze słowników terminologicznych*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
2. Babik W. (2004): *Polska terminologia informacji naukowej w dobie globalizacji*. [In] Terminology at the time of globalization: collected papers from the Scientific Conference „Terminology at the Time of Globalization”, Ljubljana, 5th-6th June 2003. Ed. M. Humar. Ljubljana: Zalozba ZRC, ZRC SAZU, s. 39-44.
3. Babik W. (1999a): *O potrzebie nowych definicji znaczenia terminów „system informacyjno-wyszukiwawczy” i „język informacyjno-wyszukiwawczy” na potrzeby informacji naukowej*. „Biuletyn Instytutu Metali Nieżelaznych” 1999 Nr specjalny, s. 79-82.
4. Babik W. (1999b): *Termin i jego status w systemie leksykalnym języka informacyjno-wyszukiwawczego*. „Zagadnienia Informatyki Naukowej” Nr 1(73), s. 3-14.
5. Babik W. (2001): *Terminologia jako system. W kierunku organizacji i reprezentacji wiedzy*. „NEOTERM. Światowa Terminologia Specjalistyczna” 2001 Nr 17/18, s. 48-53.
6. Bojar B. (1987): *O normalizacji terminologii*. „Zagadnienia Informatyki Naukowej” Nr 1(50), s. 23-35.
7. Bojar B. (2003): *„Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych”. Problemy metodologiczne*. „Przegląd Biblioteczny” z. 2/3, s. 115-124.
8. Bojar B. (2005): *Językoznawstwo dla studentów informacji naukowej*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
9. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* (2003). Pod red. Kazimierza Polańskiego. Wyd. 3. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
10. Gajda S. (1990): *Wprowadzenie do teorii terminu*. Opole: WSP.
11. Lukszyn J. (1991): *Lingwistyczne problemy badań terminologicznych*. [W:] *Teoretyczne problemy terminologii*. Pod red. F. Gruczy. Ossolineum, s. 79-96.
12. Muraszkiewicz M. (2005): *Esej: Nowy paradygmat, czyli od systemu do sieci*. [W:] *Od informacji naukowej do technologii społeczeństwa informacyjnego*. Praca zbiorowa pod red. B. Sosińskiej-Kalaty i M. Przystek-Samokowej przy współpracy A. Skrzypczaka. Warszawa: Wyd. SBP s. 83-86.
13. Nowińska A. (2003): *Niektóre problemy przyswajania angielskiej terminologii z zakresu bibliotekarstwa i informacji naukowej na przykładzie „Bibliografii Analitycznej Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej”*. „Przegląd Biblioteczny” z. 2/3, s. 55-70.
14. Pawłowski T. (1986): *Tworzenie pojęć w naukach humanistycznych*. Wyd. 2. Warszawa: PWN.
15. Pilch B. (2001): *Analiza leksykalna terminologii „Słownika encyklopedycznego informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych”*. Praca magisterska pod kierunkiem dr hab. W. Babika. Kraków: IBIiN UJ, 72ss [Maszyn. Powiel.].
16. Sosik B. (2001): *Polska terminologia języków informacyjno-wyszukiwawczych*. Praca magisterska pod kierunkiem dr hab. W. Babika. Kraków: IBIiN UJ, 131 ss [Maszyn. powiel.].
17. *Multilingual Dictionary of International Terms* (1996). Prepared by Zygmunt Stoberski. Warszawa: WBIT.
18. Ścibor E. (2003): *Polska terminologia informacji naukowej u progu nowego wieku. Próba oceny*. „Przegląd Biblioteczny” z. 2/3 s. 17-42.

19. Ścibor E., Tomasiak-Beck J. (2001): *PATIN: polsko-angielski tezaurs informacji naukowej*. Warszawa: IINTE.
20. Tittenbrun K. (1988): *Leksykografia terminologiczna w dziedzinie informacji naukowej*. Cz. I. *Słowniki wyjaśniające*. Warszawa: IINTE.
21. Tittenbrun K. (1979): *Podstawowe źródła leksykograficzne z zakresu informacji naukowej (monografia)*. Warszawa: IINTE.
22. Tittenbrun K. (1980): *Problemy terminologiczne informacji naukowej na tle ogólnych zagadnień słownictwa specjalnego*. [W:] *Informacja naukowa – wybrane prace badawcze Instytutu INTE za lata 1978-1979*. Warszawa: IINTE s. 29-42.
23. Tomasiak-Beck J. (1997): *Nowe terminy informacji naukowej*. „Przegląd Biblioteczny” z. 2/3, s. 189-202.
24. Zmarzer W. (1991): *Leksykografia terminologiczna*. [W:] *Teoretyczne problemy terminologii*. Pod red. F. Gruczy. Ossolineum, s. 117-132.

Summary

The article's aim is to present current situation of the Polish terminology of information-retrieval languages in regard to global access to science information, and domination of English language. Globalisation reveals in either assimilation of English-language terms, or slackening of terminological system, and developing of so-called "internationalisms".

These aspects make a premise for improving quality of international science communication based on multilingual terminology. Effectiveness of such a communication depends mostly on the quality of terminological resources of different disciplines and languages. It seems to be indispensable to use modern technologies for improving development and transfer of electronic terminological information, as well as change into a new, network paradigm.

The analysis done revealed complexity of linguistic problems of science terminology of information-retrieval languages, in the aspect of joining modern lexical science with information science, linguistics, and social communication.